

Отглеждане и възпитание
на дете през затворнически решетки

Наръчник “стъпка по стъпка”
за водене на групи за подкрепа на деца

Драма уъркшоп „Приятни граници”

„Не можем да променим света...,
ако първо не променим себе си...”

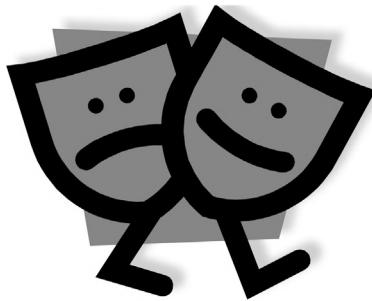

Драма уъркшоп „Приятни граници”

Наръчник “стъпка по стъпка”
за водене на групи за подкрепа на деца

Драма уъркшоп „Приятни граници”

„Не можем да променим света...,
ако първо не променим себе си...”

Атина, Гърция
2012

Проектът “Отглеждане и възпитание на дете през затворнически решетки”, (JLS/2008/DAP3/AG/1260) е съфинансиран от Европейската комисия - DG Justice, Freedom & Security, програма DAPHNE III (2007-2013) (80%) и организациите, участващи в проекта (20%).

Английската версия на това ръководство е разработена от Атония Цириготи, Сакис Нтинапогиас (Европейска мрежа против насилие-EAVN Атина, Гърция), д-р Кики Петролаки и Джорджина Какудаки (театрален педагог).

Специални благодарности за редакцията, коментарите и приноса на проф. д-р Мария Рот, Румъния.

Превод и адаптация на ръководника на български език:

доц. д-р Васка Станчева-Попкостадинова, д-р Наташа Вирмозелова, Ваня Павлова и Борислав Славчов

Всякакви модификации, допълнения или промени в националните версии (гръцка, българска или румънска) са отговорност на екипите, направили превода и адаптацията.

Координатор на проекта

Институт по детско здраве, Департамент по психично здраве и социално благополучие, Център за изследване и превенция на насилие и изоставяне на деца (ICM-MHSW), Гърция

Партньори

Университет Бабеж-Болиат-Клуж, Факултет по Социология и социална работа, катедра по Социална работа, Румъния

Югозападен Университет „Неофит Рилски”, Благоевград, България

Европейска мрежа против насилие (EAVN), Гърция

Външна оценка

SURT, Фондация за жени, Испания

Тази публикация е реализирана с финансовата подкрепа на програма DAPHNE III на Европейската комисия. Съдържанието на този документ е отговорност единствено на авторите и по никакъв начин не отразява непременно вижданията на Европейската комисия.

Съдържание

Въведение		7
А. Групи за подкрепа на деца		9
Б. Драма уъркшоп „Приятни граници”		11
Б. I. Какво представлява драма уъркшопа		11
Б. II. Провеждане на уъркшопа		12
Б. III. Програма на сесиите		13
Сесия 1	Представяне на моето „интересно” Аз	14
Сесия 2	Аз съм като теб. Групова комуникация и опознаване чрез сетивата	16
Сесия 3	Неподвижни образи: Начини за разказване на история	18
Сесия 4	Съчиняване на история	20
Сесия 5	Картата на живота	22
Сесия 6	Елементи от театър „Форум”. Необходимостта от социална интервенция	24
Сесия 7	Създаване на сцена . Търсене на ролята в себе си	26
Сесия 8	Преди... Сега... и След това	28
Сесия 9 + 10	Тренинг на децата - обучители: Празнуване и дискусия	32
Сесия по избор	От Брехт... до мен – Открит урок	35
В. Оценяване		39
Избираеми дейности за оценка		39
Задължителни дейности за оценка: Картата на тялото		41
Отчетен доклад		44
Г. Съвети за фасилитаторите		45

Въведение

Наръчникът „стъпка по стъпка“ за водене на групи за подкрепа на деца, разработен в рамките на проект “Отглеждане и възпитание на дете през затворнически решетки” (JLS/2008/DAP3/AG/1260), е едно от поредицата ръководства, предназначени за специалисти, които имат интерес към водене на групи за подкрепа на майки, лишени от свобода и техните деца. Другите две ръководства са:

- Отглеждане на дете през затворнически решетки: Ръководство за специалисти;
- Наръчник „стъпка по стъпка“ за водене на групи за подкрепа на майки, лишени от свобода.

Ръководството за специалисти е обзор на литература (за жалост много ограничена) за тези, които в процеса на работата си имат контакт с майки, лишени от свобода и техните деца. Двата наръчника „стъпка по стъпка“ за майки и деца са полезен инструмент за водене на групи за подкрепа. Целта е да се гарантира сигурността и благополучието на участниците по възможно най-добрия начин и в същото време децата на лишени от свобода майки да имат възможно най-голяма полза от участието си в групата за подкрепа.

Настоящият наръчник бе разработен с цел да се уеднаквят стандартите при водене на групите за подкрепа на деца на майки, лишени от свобода в България, Гърция и Румъния в рамките на горепосочения проект. Първоначалната версия бе преработена два пъти:

- след обучението на екипа, който фасилитира групи за подкрепа или обучава специалисти за провеждане на групите;
- след приключване на всички групи за подкрепа, въз основа на опита на фасилитаторите.

А. Групи за подкрепа на деца

Групите за подкрепа на деца се провеждат чрез използване на обучителния модел „връстници обучават връстници”, базиран на драма техниките. Първоначално се обучават „връстници – обучители” (деца на възраст над 15 години), които от своя страна да водят група/и от по-малки деца, като ги обучават в справяне с конфликти и други теми, прилагайки психо-драматични техники.

Целта на групата за подкрепа е да се даде възможност на децата, чиито родители са в затвора да проучат трудностите, на които могат да се натъкнат в ежедневието; да обсъдят деликатни теми като „родител в затвора“ чрез драма-техники и да открият възможни методи за справяне с различни конфликти (вътрешни и външни) и трудности, които срещат в живота си.

Драма-техниките бяха предпочетени поради специфичния характер на тематиката, както и за да могат да помогнат на децата да разбират и да се справят с трудностите в ежедневието, породени от лишаването от свобода на техния родител. Това се постига чрез :

- Предлагане на сигурна среда за децата, за да могат да проучат чувствителните и болезнени теми чрез пресъздаване в роли. В такъв контекст, всяко дете може да реши дали и доколко би искало неговите преживявания да се представят в ролята/ролите. По този начин се дава възможност на децата свободно да изберат да разкрият или не източника на преживяването, включено в ролята/ролите.
- Предлагане на възможност на децата да изпробват безопасно алтернативни начини за справяне с проблеми, решаване на конфликти и изграждане на здравословни взаимоотношения.
- Увеличаване потенциала за справяне на децата и разбирането им за това, как лишаването от свобода повлиява живота им и взаимоотношенията „майка-дете“.
- Идентифициране и развенчаване на митовете за лишаването от свобода и семейните табута .

Драма техниките бяха избрани и поради факта, че създават дистанция между участниците и техните преживявания, чрез трансформирането на личен опит в роли и намаляване на емоционалното безпокойство, което може да се появи.

Децата ще бъдат окуражени, в сигурна среда да отреагират конфликти от семейния живот, свързани с лишаването от свобода на техния родител.

Макар че целта на групата за подкрепа е фокусиране върху въпроса за лишаването от свобода на родителя, това би станало само в случаите, в които самите деца пожелаят да представят това в ролите или игрите. Дори и в тези случаи, целта е да се даде възможност на децата да придобият по-голям набор от умения за живот, за решаване на конфликти, за справяне с проблеми, за развитие на здравословни взаимоотношения чрез дейности и разиграване на сценарии за вземане на решения .

Целта на обучителния подход „ връстници-обучават връстници“ е да се помогне на децата да преодолее изолацията и чувствата на срам или вина, свързани с факта, че техния родител е в затвора, както и да им предложи възможност да експериментират с широк набор от социални роли, които могат да адаптират, за да се справят с конфликтите (външни или вътрешни), както и да им се помогне да намерят източници за подкрепа и ги улеснят в търсенето на помощ, в случай на необходимост.

Прилагането на този модел се очаква да има по-висока ефективност в сравнение с групите фасилитирани от възрастни, защото връстникът-фасилитатор използва същия език. Освен това децата имат склонност да взаимодействат повече помежду си и могат по-лесно да обменят информация със свои връстници. Драма техниките са по-предпочитани като метод за работа, тъй като децата ще трябва да се справят основно с лични и деликатни въпроси, което би ги затруднило, ако се използват други методи.

Заглавието на наръчника е „Приятни граници“. Въпреки че е разработен за деца на родители, лишени от свобода, той може да бъде използван и за други целеви групи.

Б. Драма уъркшоп „Приятни граници”

Б.1. КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВА ДРАМА УЪРКШОПА

Характеристики на фасилитаторите: Препоръчва се фасилитаторите, които ще провеждат драма-уъркшопа „Приятни граници” да имат театрално и педагогическо образование, знания по възрастова психология. Специалистите, които биха могли да прилагат драма-уъркшопа могат да бъдат драматурзи, актьори, както и психолози, социални работници и социолози, обучени в театрална педагогика. Препоръчва се по време на провеждането на драма-уъркшопа да присъства клиничен психолог, който да подпомага участниците, нуждаещи се от допълнителна помощ (напр. подпомагане при отиграване на ситуация; дистрес и др.). Този специалист трябва да бъде част от групата, а не външен наблюдател. Всеки присъстващ при провеждане на групите за подкрепа на деца, трябва да участва в дейностите, а не да бъде наблюдател.

Участници: Препоръчва се в уъркшопа да се включат 10-15 деца на възраст от 6 до 18 години.

Забележка: Деца, които не знаят, че тяхната майка е лишена от свобода (майки, интервюирани в затвора) не би трябвало да бъдат поканени за участие в групите за подкрепа. Когато групите се организират и провеждат в домове за деца, децата, които живеят там могат да не знаят, че родителите им са в затвора. В такива случаи, те могат да участват в групите, само ако не е обявено, че тези групи са за деца на родители, лишени от свобода.

Б. П. ПРОВЕЖДАНЕ НА УЪРКШОПА

Обученията се реализират в два етапа.

1ви етап. Драма уъркшоп: Обучение на връстници-обучители

Участници: Първият етап **включва** обучение на група деца на възраст 15-18 години. Целта на обучението в този етап е да се подготвят децата за обучители по модела „връстници обучават връстници”

Обучените по-големи деца, обучават по-малките – под супервизията и с подкрепата на специалисти. Моделът „връстници обучават връстници” е избран, защото всички хора, особено децата - са много по-склонни да слушат и приемат послания, ако знаят, че „посланикът” има сходни проблеми и се сблъсква със същите предизвикателства като тях.

Обстановка: Уъркшопът може да се проведе: на сцена, в стая извън затвора; институции, в които са настанени деца, чиито родители са лишени от свобода или в затвора - в случаите, когато има деца, които живеят там с майките си.

Продължителност на обучението: 8 до 10 сесии, като всяка сесия е с продължителност два часа.

2ри етап. Драма уъркшопи, фасилитирани от връстници-обучители

Останалите групи ще се провеждат по модела „връстници обучават връстници“ с използване на драма техники. Обучените връстници (по-големи деца) ще „учат“ по-малките деца под супервизията на експертите, които са ги обучавали и с използване на дейности от уъркшопа, в който те са участвали в първия етап.

Участници: групата се състои от 10-15 деца, чиито родители са лишени от свобода. Децата са на възраст между 6-14 години и ще бъдат обучени от деца от 1-та група (15-18 годишни), които са били включени в обучение по модела „връстници обучават връстници“

Ролята на връстниците-обучители: Методът „връстници обучават връстници“ се адаптира за нуждите на групите за подкрепа на деца, чиито родители са лишени от свобода. Връстниците-обучители ще се включват като ко-фасилитатори, което изисква да има наличен поне един фасилитатор (който е обучавал връстниците-обучители). Връстниците-обучители ще действат като асистенти на фасилитаторите и ще изпълняват 2 главни роли:

- да координират групите на по-малките деца по време на прилагането на дейностите/упражненията (тъй като те са наясно с процеса от дейности, които трябва да следват)
- да информират главния фасилитатор за евентуални трудности, с които се сблъсква групата.

Ролята на „главния фасилитатор“. Фасилитаторът трябва да присъства на всички сесии, на които ко-фасилитатори са връстници-обучители. Това е много важно условие, за да се чувстват ко-фасилитаторите по-сигурни и да прилагат дейностите по начин, който няма да навреди на емоционалната и физическа сигурност на всички участници.

Други възрастни ко-фасилитатори: ако има други възрастни, те не бива да бъдат наблюдатели, а трябва да действат като ко-фасилитатори; те трябва да участват в дейностите, но по различен начин, в зависимост от характера на всяка дейност. Например, ако дейността изисква близък физически контакт между участниците, тогава възрастния ко-фасилитатор трябва да прави нещо друго, напр. да покаже как да бъде изпълнена дейността или да даде сигнал за започване и завършване на дейността, или да поеме ролята на „отчитащ времето“.

Обстановка: същата, както при обучението на връстници-обучители

Продължителност: 8 до 10 сесии за група, като всяка сесия е с продължителност два часа. Групите могат да се провеждат паралелно (ако са повече на брой и ако обстановката позволява това). Предполага се, че трябва да има адекватен брой връстници-обучители, желаещи да фасилитират групите, както и достатъчен брой от учителите, които да ги супервизират; като алтернатива- групите могат да провеждат последователно сесиите - по 2 часа на ден за всяка група.

Б.Ш. ПРОГРАМА НА СЕСИИТЕ¹

Всички сесии трябва да следват една и съща структура: загряване и игри за подобряване на комуникацията в групата, поставяне на основната тема за деня, творческо развиване на темата, обобщаване и обратна връзка от групата за деня. Въпреки, че съдържанието на всички сесии е определено предварително, възможно е, при молба от участниците, да се направят промени и адаптации на планираните дейности.

¹ Темите на дейностите в сесиите, които са описани по-долу в повечето случаи са формулирани от авторите на това ръководство, за да се фасилитира предложения процес за прилагането им.

Цел

Участниците да се опознаят и да развият доверие помежду си.

Дейности

Дейност 1: Запознаване на членовете на групата. Представяне на моето име чрез движение²

Участниците в групата са разположени в кръг. Всяко дете се опитва да „представи“ името си, като използва само движения, без да говори или да го изписва във въздуха. Останалите участници от групата се опитват да отгатнат името и неговия произход.

Дейност 2: Истории без думи

Стъпка 1: Сформиране на групи

Фасилитаторът разделя децата на групи. Ако има деца, които вече се познават, те трябва да се разпределят в различни групи. Един от начините за разделяне на участниците в групи на случаен принцип е играта „**пляскане с ръце**“. Децата свободно се разхождат из стаята и получават инструкция: „всеки път, когато фасилитаторът плесне с ръце, трябва да се срещнат различни части от тялото ви, такива като: пети, рамене, колене, глави и т.н“. Фасилитаторът назовава различен брой и тип части на тялото, които да се срещнат, като например: „пет леви крака“ – това означава, че левите крака на пет деца трябва да се срещнат заедно. Броят зависи от броя на членовете на групата, като е по-добре, групата да бъде съставена от нечетен брой участници, отколкото от четен. Гърбът, като част от тялото е добър избор, защото децата всъщност ще са обърнати и по такъв начин няма да имат възможност да избират членовете на групата, която сформират.

Друг лесен начин за формиране на група е базиран на рождените дати: това означава, че децата ще бъдат разпределени в групите според сезоните, през които са родени (зима, пролет, лято, есен). Възможно е при разпределението на участниците по този начин, броят на децата в някоя от групите да е по-голям или по-малък, в сравнение с другите групи.

² Необходимо условие за изпълнението на упражнението е участниците да не се познават или в краен случай - да познават само някои от участниците.

Стъпка 2: Съчиняване на истории

Работа по групи. Участниците във всяка група се опитват да измислят история, използвайки само движения - без думи. Историите могат да имат основна тема, например: „Четири сезона”, „Докато сте спали...” или „Събитие, което промени живота ми” и др.

Всяка група, представя историята си пред останалите. Другите групи са публика и са помолени да открият каква е темата на историята. След това „публиката” може да добави ново действие към историята, която са наблюдавали с цел да я подобри.

Всяка група работи по новите идеи на публиката и след това представя историята си отново. „Публиката” трябва да изрази мнението си относно това, което е наблюдавала и да направи предложения за подобряване представянето на историята на сцена.

Дейност 3: Развържи възела

Групата стои в кръг и всички участници са хванати за ръце. След това правят голям „възел”, като преминават под ръцете на другите, без да се пускат един друг. Когато всички участници са напълно „оплетени”, започват бавно да се разплитат, без да освобождават ръцете си, докато накрая отново сформират кръг.

***Аз съм като теб. Групова комуникация
и опознаване чрез сетивата******Цел***

Да се създаде доверие и солидарност между участниците в групата.

Дейности**Дейност 1: „Слепият и водачът”³**

Групата е разделена по двойки. Единият участник поема ролята на „сляп”, а другият е негов „водач”. „Слепият” участник затваря очите си и протяга ръцете си напред, за да намери и да задържи ръката на „водача” си. Ръката на „водача” не трябва да сменя позицията си, така че всяко от движенията на „водача”, на ляво или на дясно, да доведе до едновременно движение на цялото тяло на „слепия” в същата посока, към която е воден. Освен посоката, може да се променя и скоростта на ходене (бавно, средно или бързо). Това е едно от нещата, които внасят разнообразие в упражнението, но само след като вече е придобито някакво ниво на невербална комуникация и доверие между хората в двойката. Вербалната комуникация е забранена през цялата игра. „Водачът” трябва да дава инструкции само чрез докосване или други начини, но без думи. По този начин „водачът” и партньорът му изследват границите на невербалната комуникация.

След това всеки водач се отдалечава колкото може повече от своя партньор. От новата си отдалечена позиция, „водачите” едновременно дават инструкции на своите партньори вербално, като ги инструктират да вървят или да движат части от тялото си. Този път водачите са инструктирани да използват само думи, без да имат физически контакт с партньорите си. Всеки „слепец” трябва да се концентрира върху гласа и инструкциите на водача си, за да го чуе в създалия се шум. Водачите, също трябва да се фокусират върху партньорите си, за да успеят да се разберат, без да крещат.

Дейност 2: Скулпторът и скулптурата

Групата е разделена на двойки. Единият е скулптор, а другият - скулптура. Първо „скулптурата” стои неподвижно, а след това „скулпторът” като дви-

³ Адаптирано от: Govas, N., Chrysostomou, S., Mavrocordatos, A., Pammenter, D., & Giannouli, V. (2009). mPPACT manifest - the book: methodology for a Pupil and Performing ArtsCentred Teaching (p. 123). England: Authors OnLine Ltd.

жи някои части на тялото оформя „скулптурата“ (както се моделира глина). „Скулптурата“ трябва да остане неподвижно в новата си позиция за известно време.

Дейност 3: Музеят

Групата е разделена на две подгрупи. Едната подгрупа ще представя нещо, а другата ще наблюдава, след това си сменят ролите. Участниците, които ще представят, използват телата си и лицевата експресия, за да станат скулптури, като избират позиции, които са харесали от предишното упражнение. Другата подгрупа (наблюдателите) представляват посетители на тази изложба на скулптури. Те разглеждат скулптурите от различни страни, като в същото време биха могли да „събудят“ статуите за малко – могат да го направят всички едновременно или един по един, а след това да ги променят или завършат по различен начин.

Цялата процедура може да бъде обединена в една обща рамка, например – посещение в музей или галерия. Тази игра помага на участниците да „спират времето“ на дадено движение или действие, дава им възможност да го наблюдават в други условия и от различни гледни точки, независимо дали са комбинирани с допълнителни действия.

Дейност 4: Гуфи

Всички участници затварят очите си и започват да търсят Гуфи, като използват ръцете си и чрез произнасяне на името му всеки път, когато се срещнат един друг. Гуфи, избран тайно от фасилитатора, е единственият, който не говори въобще. Когато някой намери Гуфи, т.е. когато докосне някого и не получи никакъв отговор, се хваща зад него, държейки го около кръста и той също става Гуфи, т.е. спира да отговаря на другите, но без да се пуска от първия. Бавно се оформя малък влак, състоящ се от много Гуфита. Играта свършва, когато всички деца се подредят в редица. След това всички деца отварят очите си и виждат първоначалния Гуфи, който е водачът на тази група.

Цел

Разкриване на важни събития в живота; Развиване на умение за участие в представяне на история.

Деятности**Деятност 1: Открий моя ритъм**

Участниците в групата са разположени в кръг и всички започват да поддържат еднакъв ритъм, чрез потропване с крак. След това всеки участник прави стъпка напред и си казва името, като използва ритъм, който сам си е избрал. След като си е казал името и се е върнал обратно в кръга, цялата група едновременно прави крачка напред и повтаря движението и гласа на участника, имитирайки го.

След като всички са казали имената си, процедурата се повтаря, но този път всеки казва едно пълно изречение, което отговаря на настроението му чрез използване на мелодия, която му харесва.

Деятност 2: Открий нашия ритъм

Групата е разделена на две подгрупи. Първата подгрупа прави движение, без да бъде очевидно, кой го е започнал. Основната цел на това упражнение е да се постигне абсолютно сътрудничество и съгласуваност в групата, без предварително договаряне. Групата повтаря движението толкова пъти, колкото е необходимо, за да се постигне това коопериране и съгласуваност в отношенията. След това започва втората подгрупа.

Деятност 3: Живи снимки

Групата е разделена на две подгрупи. Фасилитаторът предлага на децата да изберат картинка или снимка от представени им серии, изобразяващи събития от социалния живот (друг вариант е да избират от картончета с написани думи, олицетворяващи такива събития). Всяка група трябва да създаде неподвижен образ на това, което са избрали (следвайки, процедурата на „скулптурата“ от предишната сесия), а другата група трябва да познае какъв е този образ.

Всяка група „съживява“ своя образ за малко, но преди това да стане, участниците трябва да са обсъдили и да са се споразумели какво се случва преди и след „заснемането“ на събитието, което те представят.

Членовете на другата подгрупа се поканват да влязат в сценария чрез заемане на позиция в неподвижния образ (добавяне на герой), според интерпрета-

цията, която са направили, след като са го видели. По този начин те ще могат да покажат какво са разбрали от представянето, като в същото време ще имат възможност да представляват обекти като: дървета, сгради или друго, което се породи във въображението им. След като всички участници са заели позицията си в образа, фасилитаторът пита „актьорите”: Кой си ти?, Какво правиш? или Как си свързан с този образ?. Това става, като фасилитаторът докосне участник по рамото му, който след това изразява мнението си, като герой от образа. По този начин се създава групов образ, като всеки участник допринася за неговото развитие. Когато образът е „размразен“, участниците могат да променят събитието чрез ролите си. За да се получи повече информация за главните герои на събитието, фасилитаторът им предлага да седнат на стол в средата на стаята (сцената) и да споделят пред останалите: кои са те, какво се случва с тях и т.н. (актьорът отговаря според ролята си).

Дейност 4: В общ ритъм

Групата стои в кръг. Фасилитаторът хвърля от средата на кръга малка топка, към един от членовете на групата, който след това или я връща обратно към фасилитатора, или я хвърля към друг член на групата. Играта продължава по същия начин и цели да помогне на групата да достигне до общ ритъм.

След това, всеки път, когато някой хване топката казва дума, която напомня действие, характеристика или представяне на „актьорите” от предишното упражнение („живи снимки”). Следващият участник, който ще хване топката може да добави прилагателно ли друга характеристика към споменатата тема.

Играта се развива като предишната: един член на групата споменава името на друг член от групата задно с фраза, която го характеризира и т.н. Целта на това упражнение е да помогне на групата да се концентрира и да постигне общ ритъм, готовността на всеки от членовете да действа и мисли, а също така и да изразява мнението си, относно случилото се през целия ден.

Цели

- Развиване на творческите умения на участниците, въз основа на принципите за съчиняване на история ;
- Пренасяне от лична към колективна цел;
- Търсене на стимули за действие.

Дейности**Дейност 1: Съчиняване на история**

Групата стои в кръг. Всеки член от групата си избира предмет от своята чантата и го поставя в кръга. Всички предмети са разположени в средата на кръга. След това всеки участник обяснява защо този предмет е в чантата му и описва специфичните му характеристики.

Ако един и същ предмет е предложен няколко пъти (напр. ключове, телефон или портмоне), фасилитаторът поканва участниците да изберат друг от предварително подготвени от него материали (вкл. снимки от списания и др.)

Целта на това упражнение е децата да създадат история с избраните предмети. Историята е направлявана от фасилитатора, въз основа на правила, които се съгласуват и приемат в началото:

- всеки участник говори само, когато е неговия ред;
- всеки път се казва по едно изречение, свързано с темата;
- всеки трябва да говори в трето лице единствено число;
- всяко ново изречение трябва да спомага за развиване на историята;
- да не се коментират събитията или да се обяснява емоционалния фон на действието;
- не трябва да има диалог и историята трябва да бъде завършена от толкова изречения, колкото са и членовете на групата;
- трябва да има начало, среда и край⁴ .

В първия етап от създаване на историята, фасилитаторът спира разказа и моли участниците в групата да поставят заглавие на историята, както и да определят вида ѝ (напр. трилъф, трагедия, драма и т.н). Фасилитаторът също така

⁴ Тази дейност е подобна на играта, в която един участник казва дума, започваща с „А“, този до него – дума, започваща с „Б“, свързана с предишната дума, с цел създаване на история с думите, започващи с буквите от азбуката. Разликата с тази дейност е, че трябва да се използват цели изречения. Тук целта е по-скоро да се запази правдоподобността и логиката на действията, отколкото използване на „свободни асоциации“ (т.е. къде е историята).

информира децата, че когато историята е завършена, групата ще бъде разделена на две подгрупи, като всяка от тях ще се заеме със създаване на кратка сценка чрез диалог или друга форма на вербална комуникация или чрез презентация. Сценката трябва да е на специфична тема, като например: „Дневникът на главния герой”, „ Двама съседни коментират събития или поведението на героите от историята”, „Две години по-късно”, „Как героите на историята са се запознали преди да започне самата история”. По този начин, децата, докато развиват историята, едновременно проучват мотивите и причините, които водят хората до специфично поведение.

Когато историята е завършена, членовете на групата обсъждат кои елементи са ги насочвали към създаване на сценария на историята и кои са представлявали трудност за тях.

Дейност 2: Комуникация

Участниците в групата са разположени в кръг и се държат за ръце. Целта на това упражнение е всеки участник да погледне в очите на другия за известно време и да му се усмихне. Това упражнение обикновено действа релаксиращо и разведряващо за групата.

Цел

Да се разбере, че АЗ и ДРУГИТЕ (като основни понятия) определят житейския път на човека във всички негови аспекти, а така също и че светът подлежи на промяна, но за това е необходимо първо да опознаем самите себе си.⁵

Дейности**Дейност 1: Три истини и една лъжа⁶**

Всички участници са седнали в кръг. Всеки се комбинира в двойка с човека, седящ до него и заедно обменят информация за живота си. Задачата на това упражнение е всеки участник да представи своя партньор, като каже за него три истини и една лъжа. Представянето трябва да е по начин, по който всички твърдения да изглеждат като истина.

По време на всяка презентация, групата трябва да разбере кое е лъжа, като се вземе под внимание начина на представяне на фактите (например: ако партньорът се затрудни или започне да дава твърде много подробности, то това е знак за лъжа), също така трябва да се има в предвид и лицевата експресия на партньора (например може да гледа надолу или да се подсмива като чуе лъжата).

Тази дейност спомага участниците да се опознаят по-добре, мобилизира творческите и презентационните им умения, повишава самоувереността им.

Дейност 2: Картата на живота**Стъпка 1: „Начертване“ на лична история**

Фасилитаторът осигурява голям картон и материали за рисуване (маркери, пастели, бои и др.) и инструктира участниците да нарисуват собствената си „карта на живота“. По време на работата фасилитаторът пуска тиха и приятна музика.

⁵ Картата на живота: този метод е базиран на приемането, че участникът не може да разбере и промени света, ако той/тя не разбира своята собствена ситуация. Осъзнаването на собствената реалност помага на индивида да има по-критична позиция към взаимоотношенията си с околните, така че чрез диалог с другите да преминава от индивидуално към социално ниво (действие, представено от Дейвид Пампентър в обучителната програма mPPact 2008).

⁶ Адаптирано от: Govas, N., Chrysostomou, S., Mavrocordatos, A., Pammenter, D., & Giannouli, V. (2009). mPPACT manifest - the book: methodology for a Pupil and Performing Arts Centred Teaching (p. 123). England: Authors OnLine Ltd.

Фасилитаторът съобщава елементите, които трябва да се включат в „картата на живота“, като те трябва да са свързани с въпросите: „Кой си ти?“ „Каква е твоята история?“, „Кои са най-важните моменти в живота ти?“, „Кои са ключовите моменти в живота ти?“, „Кои са моментите в живота ти, когато си се чувствал обезкуражен и моментите, в които е трябвало да взимаш важни решения?“, „Кои събития промениха гледната ти точка за света?“.

Картата на живота може да бъде сравнена с река, която има начална точка (извор) и която пътува, преминавайки през препятствия и създавайки свои разклонения, докато не се влее в морето. Представете си, че морето представлява мястото, където са всички в момента. Когато децата рисуват техните карти на живота, освен по-горе споменатите въпроси, те трябва да имат предвид, че могат да потърсят и моменти от живота си, когато са почувствали несправедливост, потиснатост и слабост. („Кои са моментите, когато почувства несправедливост, потиснатост и слабост?“).

Много е важно за всяко дете да се опита да погледне в своя вътрешен „Аз“ с критичен поглед, зад границите на социалното си „лице“.

Стъпка 2: Споделяне на лични истории

Когато картите на живота са завършени, децата трябва да споделят в малки групи 4-5 деца) какво са изобразили в своите карти на живота. Всяко дете има на разположение 5 минути, за да сподели личната си история с членовете на групата.

Стъпка 3: Създаване на нови общи истории и малки представления

Фасилитаторът инструктира участниците в малките групи да разработят 5-минутно представление, базирано на личните истории на членовете на съответните групи. Инструкциите, които се дават на децата са: *„Всяка група трябва да направи представление, като използва личните истории на членовете на групата си. Елементите, които трябва да използвате за представлението не са само общите неща, но и различията във вашите лични истории. Могат да бъдат използвани и техники от други сесии (напр. неподвижните образи, движение, ритъм, звук и т.н). Представлението трябва да има начало, среда и край, и потенциални декори и музика.“*

Децата могат да избират специфични части от различни истории или да представят части от живота само на един от членовете на групата им.

Всяка група разиграва своето представление пред останалите групи.

Стъпка 4: Споделяне

Когато всички представления свършат, децата обсъждат кои части от представленията са ги накарали да се замислят и са ги докоснали по някакъв начин, кои части са им напомнили за техни лични истории и т.н.

Цел

Запознаване с начини за решаване на конфликти.

Дейности**Дейност 1: Огледалата**

Участниците стоят в кръг. Те се разделят, като всеки получава номер 1 или номер 2 от фасилитатора. След това всички се разхождат свободно в стаята и тези, които са № 1 трябва да намерят по един участник с №2. За да стане това, те трябва да обявяват своето число, всеки път, когато насреща им застане друг участник. Ако е открил № 2, тогава участникът с №1 го направлява, като използва постоянен контакт и мимика (намигване, жестове с ръце и др., но без вербална комуникация), за да извършват заедно, избрано от №1 произволно действие. По този начин членовете на групата образуват двойки.

След като вече са създадени двойките, партньорите с № 1 от всяка двойка, са направлявани от № 2 и правят това, което им покаже техният партньор.

Целта на това упражнение е постепенно да се постигне хармония и високо ниво на координация. Всеки партньор се движи така, сякаш е огледален образ на другия.

Дейност 2: Съседите

Стъпка 1: Фасилитаторът разказва история, която има следните условия⁷: Участник №1 има съсед (участник №2). Участник №2 постоянно взима на заем неща от №1 – лопата, калкулатор, книга. Един ден, № 2 посещава №1, за да му каже, че е организиран парти за събота вечер. №1 изпада в паника, мислейки за големия шум от предстоящото парти. Докато двамата съседи си говорят пред входната врата, № 2 забелязва на масата вътре в къщата на №1 голяма купа и пита своя съсед дали може да я вземе на заем за партито. № 1 я дава, въпреки че се страхува, че ще се счупи.

В събота вечер, №1 не може да заспи, поради големия шум. След три дни, №2 все още не е върнал купата. Най-накрая №2 посещава №1, (след бележка, която №1 оставя на вратата на №2), държейки чанта, в която се намира счупената купа.

⁷ Дейност заимствана от John Somers “Entering into the world of imagination: the use of drama in school” pp. 287-292, in “Building Bridges”. Proceedings of the International Conference in 2003 organized by the Hellenic Network for Theater in Education.

В момента, когато №2 чука на вратата, №1 чете списание за антики, в което се твърди, че неговата купа е безценна.

Тук фасилитаторът спира да разказва и оставя на другите да продължат историята. (Виж стъпка 2)

Стъпка 2: Фасилитаторът разделя групата на 2 подгрупи. Членовете на група №1 и група №2 влизат в ролите, които бяха описани в първата стъпка. След това между участниците от двете подгрупи започва дискусия (ролева игра) по двойки от момента, в който №2 чука на вратата на №1, и за това какво се е случило докато №1 е чел списанието.

Този начин на дискутиране дава възможност на много участници да пвлязат в ролята на №1 и №2, като по този начин се развива по-задълбочена дискусия в двойките, докато най-накрая се разреши недоразумението между двамата съседи. След приключването на цялата история, фасилитаторът пита участниците за чувствата и емоциите, които са преживели по време на тази игра.

Стъпка 3: Всички деца, които са били №1, по време на предишната стъпка, формират една група, а онези, които са били №2 - друга група. Всяка група създава свой лозунг срещу определена характеристика на другата група (напр. грубият се маха – ние оставаме!). Двете групи стоят една срещу друга, скандирайки силно лозунгите си.

***Забележка:** Фасилитаторът трябва да обърне ролите в някоя фаза на дискусията, за да могат участниците да разберат, че и двете страни могат да бъдат прави за себе си.*

Стъпка 4: Примирието

Участниците започват да водят диалог. Всеки път участник от група №1 говори първи, а участник от група №2 след него, като участниците от всяка група се избират в произволен ред. Ако двама-трима души говорят по едно и също време, те трябва да намерят начин да бъдат изслушани един по един.

Целта е да се намери решение, за да могат двамата съседи да продължат да съжителстват заедно. Представлението завършва чрез изпълнение на две песни: една, която всяка група ще предложи и една финална песен, която да бъде избрана и от двете групи. Мелодиите могат да бъдат от познати песни, а текстовете трябва да бъде измислени от децата.

***Забележка:** това упражнение може да се структурира, като се вземат под внимание съществуващите дилеми и конфликти в групата (идентифицирани от фасилитатора по време на предишни сесии). Целта на фасилитатора е да подсили двете гледни точки/мнения чрез аргументи и да се върне към някои фрази, роли, за да могат участниците да разберат, че и двете страни имат право.*

Цел

Участниците:

- да се окуражат към самонаблюдение;
- да разберат как са приети от другите;
- да им даде възможност по-лесно да адаптират роли и поведение
- да разберат присъствието на другите в живота им и какво означава това за тях.

Дейности

Дейност 1: Тази сутрин

Участниците в групата са разположени в кръг: децата се представят, като правят стъпка напред и описват действие (без да използват думи), което са направили, когато са се събудили, преди да дойдат на настоящата сесия. Целта е всички участници да се концентрират и да запомнят движенията на другите, за да могат да ги представят по време на второто завъртане на кръга и да се опитат да ги подредят последователно, с цел създаване на кратък разказ. Новата задача на цялата група е да използва всички движения по време на първото представяне в кръга, за да се създаде кратка асоциативна история със заглавие „Тази сутрин“.

Дейност 2: На сцената и зад кулисите

Стъпка 1: Фасилитаторът предлага на децата да направят упражнение за концентрация, докато се разхождат свободно из стаята. Целта е всички участници да започнат и да спрат свободното ходене едновременно, а именно който не трябва да продължава или да спира по-късно от другите. Фасилитаторът пляска с ръце в определен момент и участниците спират на място, след това пляска отново и групата започва да се разхожда.

След няколко разигравания докато групата е спряла, всеки участник си намира партньор, в зависимост от това, колко близо или далече стоят участниците един от друг. Участниците от всяка двойка застават един срещу друг, като фасилитаторът им дава номера. Така групата се разделя на две подгрупи. Партньорите от всяка двойка стоят един срещу друг, образувайки две паралелни прави линии от едната страна на стаята до другата. Фасилитаторът рисува с тебешир една права черта пред всяка от паралелните линии от участници и ги инструктира: „От сега нататък, тази черта ще бъде граница между сцена и ку-

лиси. Зад тази линия ние можем да си почиваме, но пред нея, публиката може да ни вижда, все едно сме на театрална сцена.”

Дейност 3: Преминаване през площад

Стъпка 1: Представете си, че сме на „площад”. Все още нямате роли и сте себе си. Участниците прекосяват сцената без предварителни разговори и едновременно с някой от противниковия отбор. В момента, в който някой от едната група започне да преминава, друг от другата група прави същото (всеки, който поеме инициативата). По този начин двама участника пресичат „площада” всеки път. Фасилитаторът постепенно добавя следващите условия: Кой – кога – как (напр. директор на компания – след бизнес среща – той е ядосан). Когато участниците вече са сцената те имат начална и крайна точка, пресичат площада, за да отидат някъде. Фасилитаторът може да предложи помощ, като извика двойка да премине през площада и зададе допълнителни условия (напр. „Сега вали” или „След скандал в офиса”).

Стъпка 2: Срещата

Участниците, които вече имат роля, пресичат „площада” с нова цел: да кажат на човека отсреща „добро утро”. Фасилитаторът може да реши по всяко време да замрази действието на сцената и да помоли групата да отгатне обстоятелствата при ролята на човека (кой е той – къде е – каква е основната му емоция). След това той вика още двама участника на сцената, които да бъдат „гласовете” в тази сесия. След като участниците си кажат „добро утро”, се чуват „мислите“ на „хората-гласове”: *“Как са се запознали с човека, който поздравяват?, Колко добре го познават?, Каква е връзката помежду им?”*. Ако е необходимо, за да стане образът по-убедителен, „хората-гласове” могат да сменят движенията на замразения образ, който наблюдават.

Стъпка 3: Запознанството

Фасилитаторът извиква на сцената двама участници от различни групи, които имат един и същ номер. Те постепенно изграждат връзка помежду си само чрез казване на „добро утро” и тогава образа става неподвижен. На сцената, двойките могат да добавят още елементи, за да разбере публиката повече за тяхната връзка, като например: години, ситуация, свободно действие на „площада” („тръгва заедно със своя партньор поради важна причина”, започват кратък разговор), След това, фасилитаторът започва да извиква и другите двойки, докато „мобилността” на сцената достигне връх. Всяка двойка има определени характеристики и отреагира на другите, като ги използва (характеристиките). Накрая фасилитаторът оформя площад от истински хора, които споделят и разпознават специфични характеристики.

Цели

- Да започне подготовката на участниците за приключване на групата;
- Да се идентифицират ползите от участието в уъркшопа;
- Да се осъзнае, как личните преживявания могат да се превърнат във вярване; Да се разбере, че общите вярвания погрешно могат да се сметнат за лични и/ или за доказана истина.

Дейност

Дейност 1. Повторение

Всички участници застават в кръг. Те трябва да си спомнят начина, по който е било представено името на друг член от групата (от първата сесия) и да го покажат на останалите (както по време на първата сесия). Групата трябва да познае името. Лицето със съответното име трябва да представи името на друг член на групата и т.н.

Дейност 2. Близост: Имам това, което имаш и ти

Всеки член на групата си избира някой друг от нея и снима (с фотоапарат) част от тялото или дрехите; това, което го/я е впечатлило или това, което смята, че е характерно за съответния човек или напомня за нещо, което той/тя също притежава. Участникът показва на останалите в групата (които са се подредили в кръг) снимката, която е направил и им обяснява, кое е нещото, което прави другия толкова специален и сходен с него.

Дейност 3. Преди и сега

Стъпка 1: Участниците са разделени на групи от по двама или трима. На базата на дейностите от предишните сесии, групите трябва да представят – чрез картинки или кратко разиграване на пиеса – нещо, в което са вярвали, когато са били деца и какво мислят сега за него. Темите могат да варират: произтичат от дейности, които са провеждани по време на предишни сесии или са били споменати като теми, например приятелството, любовта, противоположният пол, забрани и свобода и т.н.

⁸ ЗАБЕЛЕЖКА: За тази среща е добре да се осигури фотоапарат или мобилен телефон с камера. Ако това не е възможно, участниците могат да ги нарисуват и след това да ги представят..

Стъпка 2: Всяка група от двама или трима участници представя своите картинки или разиграване на пиеса пред останалите. Те от своя страна се опитват да намерят ключовите теми на всяка история.

Дейност 4. Играта с ръцете

Стъпка 1: Координирането

Всички членове на групата коленичат и поставят ръцете си на пода. Всеки участник придвижва и поставя дясната си ръка между ръцете на участника, който седи до него/нея. По този начин ръцете се редуват през една на пода (всяка ръка е поставена между две ръце на двама различни участника). Играта се провежда както следва: една ръка удря пода, следващата ръка (ръката на човека, който седи до нас) удря пода веднага след първия удар, след това следващата ръка удря пода и т.н. Целта на дейността е да се направи кръг от ръце, които удрят пода като се спазва еднакъв ритъм и интензивност. Фасилитаторът въвежда ново правило: когато една ръка удари пода два пъти, се сменя посоката на играта.

***Забележка:** Трябва да се има предвид, че това е дейност, насочена към координиране на групата. Целта е всички да участват в играта, която се повтаря толкова пъти, колкото е необходимо, докато не бъде постигната координация на групата.*

Стъпка 2: И ти като мен...

Всеки участник отмества ръката си от кръга, но за да го направи, трябва да посочи аргумент като например: „Махам ръцете си от кръга, а ръцете на Хелън ще останат, защото тя носи пръстен и аз също нося пръстен“.

За да отместят ръцете си от пода и да се изправят, участниците трябва да намерят нещо между своите и ръцете на някой друг. Общите черти трябва да бъдат различни всеки път – добре е да бъде избегнато споменаването на едни и същи общи черти и коментари. Тази дейност цели координиране на групата, подобряване на наблюдателността, осъзнаване на общите черти на участниците и необходимостта от изграждане на групова солидарност.

Дейност 5. От практиката към теорията... и от теорията към практиката... (на базата на резултатите от дейност 3)

Стъпка 1: От практиката към теорията...

Участниците застават в кръг. Фасилитаторът записва на флипчарт категориите, които се отнасят до темите, представени по време на предишната дейност, озаглавена „преди и сега“. Категориите могат да бъдат: Емоции, Свободно време, Митология, Нещата, които харесвам и т.н.

Забележка за фасилитатора: могат да възникнат и други категории. По отношение на главните категории – могат да бъдат дадени няколко примера (за предпочитане да бъдат извлечени от представянето на децата), например:

Емоции: Преди, не исках да имам приятели-момчета, но сега, след като вече пораснах, ми харесва; преди, не харесвах своя чичо, но сега след като вече знам, какъв е бил животът му, аз го харесвам.

Нещата, които харесвам: Преди, не обичах кафе, но сега обичам, преди, не харесвах боядисвани коси, а сега боядисвам своята.

Свободно време: Преди, гледах телевизия много често, а сега предпочитам да излизам с приятелите си и т.н.

Митология: Преди вярвах, че съществуват таласъми, а сега дори не ме е страх от тъмното; вярвах, че Дядо Коледа съществува и т.н.

Стъпка 2: ... и от теорията към практиката

Участниците се разделят на 2-3 групи. Членовете от всяка група трябва да изберат историите, които ги провокират да опишат няколко момента, като следват в хронологичен ред три стъпки: преди – моментът на промяната – и сега. Те трябва да съчинят кратка история, като се съобразят с тези три периода, и вземат предвид:

- 1-во - едно (или повече) обичайно поведение, на което някога са били „верни“;
- 2-ро - денят, когато даден факт е променил това силно вярване;
- 3-то - начинът, по който виждат това вярване/поведение днес, от различна гледна точка.

Стъпка 3: Малък театър

Групата представя своите истории, а публиката коментира начините, по които те са използвали дадената информация, както и креативността им.

Забележка за фасилитатора: Правила за форма и съдържание. Изготвяме за групите насоки и инструкции, които да им помогнат да си „насочат“ историята.

Място: променете мястото на изпълнението - добавете нови сцени по-близо до зрителите и други такива по-далече от тях, открийте нови гледни точки.

Време: променете скоростта на изпълнението, открийте моменти, които могат да се изпълнят по-бързо, по-бавно или да „замръзнат“, за да се разбере техният смисъл за по-нататъшното развитие на историята.

Действащи лица: *опитайте се да разберете и си припомнете кои сте вие в историята, която създадохте. Припомнете си какъв е вашият пол, вашата възраст, вашето място и чувства в историята. Ако е необходимо да промените пол, националност, исторически контекст за нуждите на историята, направете го, но внимателно и убедително и само ако е необходимо.*

Предмети: *използвайте предмети, които са налични и ги трансформирайте в нещо друго (например възможно ли е метла да се превърне в микрофон и ако да – как може да стане това и защо е необходимо?)*

Дейност 6. Закриване

Стъпка 1: Групата застава в кръг. Всеки член прави крачка в кръга и говори за нещо, което се променя в нашия живот докато порастваме. След това всеки говори за нещо, което се е променило по време на сесиите.

Стъпка 2: Възел (Повторение на дейност 3 от първата сесия)

Всички участници образуват кръг като се хващат за ръце. След това образуват голям „възел“ като преминават под ръцете на другите без да се пускат и да разкъсват кръга. Когато всички заедно са „вързани“, те започват да се „разплитат“ бавно, без да пускат ръцете си и отново образуват кръг. Поглеждат се в очите и фасилитаторът им казва да пуснат ръцете си. **Вече сме група!**

Цели

- Коментари и оценка на драма-уъркшопа от децата – обучители;
- Начини за прилагане на програмата при деца от различни възрастови групи;
- Запознаване на децата-обучители с процеса.

Процес

Фасилитаторът раздава на участниците описание на дейностите, които се провеждат по време на сесиите (Сесии 1-8). След като участниците се разпределят в малки групи (от по двама –четирима), всяка група трябва да организира мини уъркшоп, като избере всички дейности, които най-много са им харесали и са ги впечатлили.

Групите трябва да съставят свой собствен график, като изберат или комбинират дейности от една или повече от проведените сесии. На базата на графика всяка група трябва да проведе тези дейности пред останалите участници с продължителност 40 минути. Фасилитаторът не трябва да се намесва по време на този процес.

По време на планирането на графика с дейностите (процес, който фасилитаторът наблюдава и дискретно ръководи), задачата на всяка група е да избере дейности, насочени към определена цел, напр. сплотяване на участниците, развитие на умения и т. н.

Забележки: Тази сесия може да бъде по-дълга от останалите (напр. 4 часа). **Частта за дискусия** с децата-обучители може да бъде проведена на специално място като музей или театър, а **частта за празнуване** - някъде другаде, например в сладкарница.

Наименованието на сесията може да бъде уточнено и одобрено от цялата група в края на предходната сесия (или дори по-рано). Някои от идеите биха могли да бъдат „Финално парти”, „Парти – равнометка” или „Заедно в бъдеще”.

Брошура за деца, чиито родители са лишени от свобода

Очаква се, че ще бъде натрупан голямо количество материал, подходящ за включване в брошурата, по време на предходните сесии, когато темата за лишаване от свобода е била повдигана. Тази сесия разкрива прекрасна възможност за младежите да дискутират съдържанието на подобна брошура и/ или да

подготвят материали (рисулки, снимки, текст, стихотворения и т. н.) специално за целта.

Участниците са предварително запознати, че това ще бъде информативна брошура, насочена към децата, чиито родители са лишени от свобода. Очаква се те трябва да предложат своите идеи (устно, писмено или чрез рисулки) по отношение на теми като:

- Заглавие на брошурата;
- Защо е необходима подобна брошура (защо я разработихме)?;
- Какво всяко дете би искало да знае, но се страхува да попита;
- Какво се промени, когато майка ми/баща ми влезе в затвора?
 - в моето всекидневие;
 - в чувствата ми;
 - в мислите ми;
 - в поведението ми;
 - в поведението на другите и т. н.
- Как живеят хората в затвора?
 - Какво правят?
 - За какво си мислят?
- Какво означава съдилище/затвор... (децата трябва да споменат термините, които е необходимо да се обяснят);
- Другите отнасят ли се с теб по различен начин (как?)
 - Ако ти си/си бил в затвора?
 - Ако член от семейството ти е бил/ е в затвора?
- Посещаване на майка ми/баща ми в затвора (информация за визитата):
 - Разлики между техните очаквания и истинската ситуация;
 - Негативни чувства и начини, с които са успели да се справят с тях;
 - Положителни чувства.
- Откъде мога да помоля за помощ, ако имам нужда - участниците трябва да дадат идеи за възможни неща, от които децата биха могли да се нуждаят, а фасилитаторът трябва да потърси и да им предложи възможен източник на помощ;
- Рисулки на деца, които описват ситуацията - техните чувства, реакции, надежди и т. н. преди, по време и след това.

Някои идеи, които могат да бъдат предложени, в случай че участниците са несигурни да споделят свои собствени идеи:

- Структурата за някои от темите би могла да бъде под формата на „преди-по време-след това” по отношение на техните знания и отношение (като деца на родители, лишени от свобода) към затвора, лишаването от свобода, хората, лишени от свобода, външните фактори, които влияят на нашето поведение и т.н.

- Част от съдържанието на брошурата би могло да бъде в резултат от техните дейности по време на драма-уъркшопа (напр. рисунка на „карта за живота“ или разказване на история и т. н.).
-

Забележки:

- В дискусиата, както и в събирането на материали може да се включат всички участници или само „по-силните“ емоционално, според критериите на фасилитатора.
 - За да бъде включен даден материал в брошурата, трябва да има съгласие от страна на децата, които са го разработили.
-

Оценяване

В края на 40-минутния уъркшоп, всички членове на групата трябва да оценят кои дейности са проработили и кои не. Те също трябва да обсъдят, как тези дейности да бъдат проведени с по-малки деца и какви ще бъдат целите на тези дейности.

В края на сесията, фасилитаторът донася флипчарт и маркери. Един от участниците ляга върху листа хартия, който е поставен на пода, а друг участник рисува линия около тялото му, за да очертае човешкото тяло на хартия. Целта на групата е да намери как **подрастващ** може да има полза от театър, вътрешно и външно, по отношение на четири аспекта: той самият, другите, уъркшопът, бъдещето.

След това, се очертава друго тяло (в най-добрия случай – на участник, чието тяло е по-малко от това на предишния човек) и се повтаря същият процес, но с **по-малки участници**.

Забележки: По време на тази сесия групите с по-малки участници, които ще се включат по-късно в уъркшопите, където подрастващите са в ролята на ко-фасилитатори, също биха могли да бъдат поканени и да бъде проведен уъркшоп-въведение за тях.

Цел

Участниците да осъзнаят, че с уменията, които са придобили по време на предишните сесии, могат да бъдат включени в театрално представление.

Забележка: това упражнение може да е отворено за публика (родители, настойници) и да бъде представено. Това е абсолютно избираема дейност и се базира на способностите на фасилитатора да приложи предишните упражнения като сценична композиция.

Дейности

Тази сесия комбинира елементи от драма и театралните техники, които е използвал Бертолт Брехт, такива като: Театър на отчуждението и епичен театър, в комбинация с широко известни театрални стратегии като: театрален форум, неподвижни образи, замразени рамки, театър на измислиците, свободно импровизиране и т.н.

Дейност 1. Преминаване през „площада“ както другите (в роли)

Участниците са разположени в „площада“ на седма сесия и започват да играят ролите си.

Ролите: Фасилитаторът предварително е помолил участниците да донесат със себе си предмети (описани по-долу). Фасилитаторът разделя участниците на четири ролеви групи. Всяка група избира по една карта, която включва следните роли:

Група 1

- Крия се;
- Показвам се;
- Искам да нараня някого;
- Заговорнича с някого на централна улица;
- Нашрек съм;

Предмети, които се използват: клони на дърво, вестници

Група 2

- Преследват ме – те мислят, че съм откраднал нещо;
- Крия нещо безценно;

- Вървя през опасна местност;
- Търся помощ, но никой не трябва да разбира какво правя;

Предмети: празна бутилка от вода и дълъг прегънат плат

Група 3:

- Глуповат съм, непохватен и самохвалко;
- Търся нещо на грешното място;
- Търся си партньор, за да сформирам изследователски екип;
- Зависим съм от някого;
- Правя шум инкогнито (без да ме виждат другите);

Предмети: лупа, мобилен телефон.

Група 4:

- Любовник съм на красавица;
- Арогантен съм и чувствам превъзходство над другите;
- Имам или съм свикнал да имам придружители (съмишленик);
- Страх ме е, но го прикривам;
- Те могат да ме убият;
- Аз мога да убия някого по всяко време;
- Искам да се спася;
- Избягвам тъмни и пусти места;
- Не вярвам на хората около мен;

Предмети: шапка, наметало, голяма чанта.

Дейност 2. Среци

Участниците повтарят същите серии на представленията, които са направили по време на предишната стъпка, като използват ролите и предметите, написани на тяхната карта, но с различна скорост. В началото влизат в площада на случаен принцип, за да разберат упражнението и от коя категория е човекът, който влиза от другата страна. Целта е двойките да се опознаят една друга, без да използват думи, и да се опитат да разберат вида на взаимоотношението, което имат с помежду си. Между-груповото взаимоотношение се гради постепенно, докато ролевите групи са появяват и изчезват от сцената. Какво би се случило, ако всички тези роли се появят едновременно на сцената? Какво представление Какво представление ще се получи накрая?

Дейност 3: Разкриване на мита

Участниците в групата са разположени в кръг. Фасилитаторът разкрива части от сюжета, който групата е „написала” по време на този уъркшоп.

Сцена от пиесата на Брехт “Тебеширен кръг” (разположение на участниците):

Първата група са Конспираторите, които взимат властта на краля чрез метеж.

Втората група представлява превъплъщения на Груша, прислужницата, която откраднала кралското бебе, наследник на трона, за да го спаси от пламъците.

Третата група се състои от двама комични непохватни полицейски служители, Абот и Костельо, които преследват Груша време на пътуването ѝ.

Четвъртата група представлява жената на губернатора Натела, която е загубила детето си в пламъците, заради суетата си, и сега го търси, тъй като то е единствен законен принц и наследник на трона.

След като фасилитаторът запознава групата с основното ядро на действието, участниците отново са разположени на площада. Този път мястото на пиесата е Тебеширеният кръг, съществуващо като динамично, въображаемо място на действие за актьорите в пиесата.

Дейност 4. „Площадът” на пиесата

Както преди, групите се срещат на „площада”, търсейки взаимоотношения и връзки, които са базирани на възложените им роли. Фасилитаторът замразява образа, когато види, че дадено взаимоотношение е достигнало драматургичната си цел. „Замразените” сцени постепенно се появяват на сцената, докато всички членове на групата придобият неподвижен образ на взаимоотношенията си. Фасилитаторът активира членовете на групата чрез докосване. Всеки един казва по едно изречение за това как се чувства от името на героя, чиято роля изпълнява. Последен в неподвижния образ влиза фасилитаторът, който добавя нова роля-тази на разказвача.

Дейност 5. Кралският двор

Стъпка 1: В кралския двор – форум-театър. Фасилитаторът начертава две нови линии с тебешир на разстояние две човешки тела една от друга. Да предположим, че сме на сцената на кралския двор в нашата пиеса. Фасилитаторът разделя групата на две подгрупи, създавайки две, опониращи си страни. Първата група, подкрепя Груша: членовете на групата вярват, че всъщност Груша е почти майка на детето, защото тя го спасява и го отглежда живо и здраво, въпреки трудностите, които среща.

Втората група защитава Натела, истинската майка на принца, твърдейки че биологичното майчинство е неотменно човешко право.

Фасилитаторът е разказвач и придворен шут. С помощта на драматургията на Брехт влиза в ролята на съдията Аздак. Следвайки техниките на форум-театъра, фасилитаторът направлява и подпомага размяната на аргументите на

двете групи. Заглавието на пиесата на Брехт е също и тема на двете групи: *Кой ще вземе попечителство над детето?*

Двете групи се разделят, след като са изразили аргументите си. Последната цел е да се представи на опониращата група, драматична сцена на една от историите - на Груша или на Натела.

Стъпка 2: Участниците в групата са разположени в кръг, като целта им е да обсъдят социалните, политическите и екзистенциалните въпроси, които са поставени от пиесата, по начина, по който са били представени от групата, в присъствието на публиката или без нея.

Стъпка 3: Участниците в групата са разположени в кръг, но без присъствието на публиката. Всеки има на разположение 2 минути, за да представи себе си, такъв какъвто е бил преди и такъв какъвто е сега в групата.

В. Оценяване

Оценяване на Група за подкрепа на деца, чиито родители са лишени от свобода

Дейностите за оценяване, които са описани по-долу могат да се използват винаги, когато фасилитаторът сметне за необходимо да оцени дейност, група от дейности, цяла сесия и т.н. **Задължително** е в последната сесия на уърк-шопа (за всички възрастови групи), както и по време на обучението на децата-фасилитатори да се използва дейност за оценка **“Карта на тялото”** (Сесии 9+10).

Междинните оценки помагат на фасилитатора да контролира по-добре влиянието на дейността или сесията, а на участниците да определят, какви са ползите от включването им в групата.

ИЗБИРАЕМИ ДЕЙНОСТИ ЗА ОЦЕНКА

Дейност за оценка 1

Всички участници се преместват един след друг (като следват определен ритъм). Когато дойде ред на съответния човек, той трябва бързо да каже дума, която изразява неговите емоции (как се е чувства) в края на дадена дейност или сесия.

Дейност за оценка 2

Подгответе карти с думи, които отговарят на въпроса: Как се чувствам днес?: щастлив, тъжен, разтревожен, самотен, спокоен и т.н. Направете така, че всяка емоция да фигурира по няколко пъти, за да може повече от един участник да я избере, ако желае. Осигурете и няколко празни карти, където децата могат да добавят думи, които описват, как се чувстват. Всяко дете избира поне 2 /две/ карти. Можете да започнете и да завършите дадена сесия (или целия уъркшоп) с тази дейност, за да преброите и сравните броя на положителните и отрицателните емоции в началото и в края.

Дейност за оценка 3

Начертайте една линия на пода (можете да направите линия и като залепите лента на пода). Напишете в единия край „изобщо не”, в средата – „умерено”, а в другия край – „много”.

Обяснете на децата, че ще им зададете няколко въпроса, а те трябва да „отговорят” на всеки от тях, като заемат позиция на върху линията, което съответства на това, което мислят и чувстват.

Всеки фасилитатор може да зададе въпросите по следния начин:

- Хареса ли ти този уъркшоп?
- Отегчителна ли беше групата?

След като всички участници заемат позиция, фасилитаторът може да попита някои от тях накратко да обяснят, защо са избрали да застанат там.

Фасилитаторът може да даде възможност на участниците да зададат свои собствени въпроси за оценка с помощта на следната инструкция: „Сега е ваш ред! Всеки може да си намисли и зададе въпрос към цялата група, а ние трябва да направим същото като преди”.

Фасилитаторът отбелязва позицията на децата (като за всеки въпрос използва маркери или стикери с различен цвят) или може да „заснеме отговорите” им.

Дейност за оценка 4

Всяко дете взема по два стикера с различен цвят (напр. зелен и розов). Фасилитаторът ги инструктира:

- „напишете до 3 неща, които най-много са ви харесали по време на тази дейност/ сесия/ уъркшоп върху зеления стикер”;
- „напишете до 3 неща, които не са ви харесали по време на тази дейност/ сесия/ уъркшоп върху розовия стикер”, след което
- „залепете зеления стикер на този флипчарт (или маса/ тази страна на стената/пода), а розовия – на онзи (или онази маса/онази страна на стената/пода).

Накрая фасилитаторът прочита положителните и отрицателните страни и инициира дискусия с цялата група по отношение на:

- Какво им е харесало и защо?
- Какво не им е харесало и защо? Може да се дискутират възможните подобрения (особено с децата-фасилитатори).

Участниците могат да бъдат попитани още:

- Кои дейности са им харесали най-много?
- Кои дейности не са им харесали?

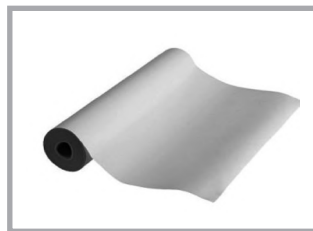
След като прочете любимите и не толкова приятни за тях дейности, фасилитаторът може да започне дискусия в групата. Участниците могат да споделят, защо избраните дейности са им харесали или не, както и да предложат начини за подобряване на тези, които не са им харесали.

Дейност за оценка 5

Фасилитаторът залепва дълъг лист хартия (или съединява няколко флипчарта) някъде в стаята (напр. на пода, на стената, на поставка), така че всички участници да могат да пишат/ рисуват едновременно;

След това може да помоли участниците да направят едно или/и двете неща:

- да довършат изречението: „Нещото, което няма да забравя от участието си в тази група е ...”
- да нарисуват изображение или символ, който най-добре описва техния опит от участието им в групата. Когато всички деца са нарисували по едно изображение/ символ, всеки трябва да обясни на останалите, какво означава това за него/ нея.

ЗАДЪЛЖИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ЗА ОЦЕНКА: КАРТА НА ТЯЛОТО

1. Дейност за оценка на уъркшопа: Карта на тялото на участниците

Цел: да се даде възможност на участниците за оценка на личния си опит от участието в уъркшопа (и на самия уъркшоп) на две нива: вътрешно и външно.

Материали

- голям лист хартия (с размер на тялото)
- различни цветни маркери

Процес

Водещият поканва дете да легне върху лист хартия, който е поставен на пода.

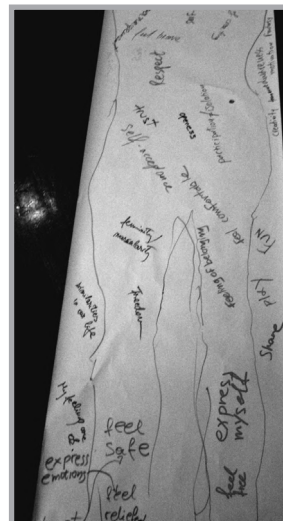
След това поканва друго дете да нарисова линия около неговото тяло, за да скицира очертанията му върху хартията.

Всички деца стоят около рисунката на тялото и водещият поканва децата:

- напишете вътре в тялото, как този уъркшоп ви повлия - какви бяха чувствата по време на семинара?
- напишете извън тялото, как този семинар ви повлия - какви бяха вашите мисли?
Уверете се, че всеки има шанс да изрази мнението си.

Дискусия

- От дейностите, които сме правили, кои според теб са повлияли върху чувствата ни (вътрешно)
- От дейностите, които сме правили, кои според теб са повлияли върху поведението ни (външно)?

Резултат

Отговорите, които децата са написали (вътре и извън тялото) показват това, което човек може да получи от уъркшопа и как той може да окаже влияние върху чувствата и поведението му .

Забележки: По време на 9-та сесия, водещият може да използва резултатите от тази оценка или и да я повтори.

2. Дейност за оценка на връстниците-обучители: Карта на тялото на по-малките участници

Цел: С това упражнение се цели да се оценят кандидат обучителите-връсници по отношение на:

- Колко близо или далече се чувстват по отношение на по-малките деца;
- Колко близо се чувстват до задачата да водят групи за подкрепа на по-малки деца, с други думи казано-доколко комфортно се чувстват в поемане ролята на ко-фасилитатори;
- Считат ли, че уъркшопът „Приятни граници“ ще помогне на по-малки деца и ако да в кои аспекти.

Материал

- Голям лист хартия (с размерите на човешко тяло)
- Различни цветни маркери
- Стикери с 3 различни цвята

Процес

Очертава се човешко тяло по същия начин, както в предишната дейност (в идеалния случай, трябва да бъде избран участник, чието тяло е с по-малък размер от предишния), като се повтаря същия процес по отношение на **по-малките участници**.

Фасилитаторът обяснява на кандидат обучителите-връсници, че очертаното тяло представя както техния субект (по-малките деца), така и тяхната цел: ко-фасилитиране на уъркшопа „Приятни граници“, като казва:

Очертанието на това тяло, изобразява по-малките деца, които ще вземат участие в уъркшопа „Приятни граници“, който вие ще фасилитирате; те също трябва да имат тези неща, които сте написали за себе си в предишното упражнение.

Бих искал сега вие да намерите място, вътре или извън това пространство (фасилитаторът показва контура на тялото), така че да можете да оцените дали процесът на нашите групови срещи / сесии беше полезен по отношение на три аспекта:

1. Моля ви да се разходите около тези очертания и да си изберете позиция, в зависимост от това колко близо/далеч се чувствате спрямо тези деца (а именно, доколко добре мислите, че можете да ги разбирате); ще разбере, че сте заели местата си спрямо нашия субект, когато видя, че всички са спрели да се движат.

Когато участниците заемат позициите си, фасилитаторът залепва цветно листче (пр. синьо) на пода, под краката на всеки един от тях.

2. Мислите ли, че бихте могли да направите това, което правихме тук? А именно, доколко готови се чувствате за ролята на ко-фасилитатори, заедно с нас в група от по-малки деца? Моля, заемете позиция в близост или далеч от очертаното тяло, в зависимост от това до колко мислите, че бихте се справили?

Когато участниците заемат позициите си, фасилитаторът залепва различен цвят листчета (напр. жълт) на пода под краката на всеки.

3. Смятате ли, че този уъркшоп ще бъде полезен за по-малки деца?

Първоначално, участниците могат да бъдат помолени да посочат от място (а посочената позиция да бъде отбелязана със залепено цветно листче напр. розово) отговора на въпроса: Колко полезен мислите, че може да бъде драма уъркшоп като този за децата?

След това, фасилитаторът приканва всеки участник да изкаже мнението си за това кои аспекти на уъркшопа биха били в помощ на децата?

Резултат

След завършване на процеса, фасилитаторът обобщава резултатите за групата, като коментира всеки въпрос (въз основа на цветните стикери и изразените мнения от последния въпрос).

ОТЧЕТЕН ДОКЛАД

След края на всяка сесия, фасилитаторът/фасилитаторите трябва да водят бележки за проведените дейности, доколкото добре са работили те (според тяхното лично мнение), както и всеки един елемент, който им е направил впечатление (позитивно или негативно). Фасилитаторът трябва също да пази всички използвани материали, както и тези направени от групата по време на всяка сесия. Би било полезно да се заснемат всички дейности и продукти от оценката (флипчарт-листове, стикери, рисунки), с цел използването им в доклада за оценка.

Г. Съвети за фасилитаторите

По-долу са представени някои често срещани въпроси и техните отговори във връзка с провеждане на групи за подкрепа на деца, чиито родители са лишени от свобода. Списъкът не е изчерпателен и предложените решения могат да бъдат преразгледани, ако при определени обстоятелства се прецени, че е необходим различен подход, който е в най-добрия интерес на детето.

Въпрос	Отговор
Необходимо ли е съгласието на родителите за участието на детето в Групата за подкрепа ?	Необходимо е съгласие на родител за участието на непълнолетни в Групата. Съгласие трябва да се поиска и получи от лицето или институцията, под чието попечителство е детето.
Информирани ли са децата, че Групата за подкрепа, в която са поканени да участват, е за деца на майки/бащи, лишени от свобода?	Това не е задължително, защото темата за лишаване от свобода на родители ще бъде открито засегната (чрез роли), само ако бъде повдигната от членовете на групата. Децата ще бъдат поканени да участват в Драма уъркшоп, озаглавен „Приятни граници”.
Трябва ли да се канят за участие в Групата деца, чиито майки нямат попечителство над тях, но не са съгласни децата им да участват?	Да, ако бъде преценено, че участието на детето е в негов интерес (при положение, че детето желае да участва и лицето/ институцията, които имат попечителство е склонен/а да даде съгласието си).
Трябва ли деца, които не знаят, че майка им е лишена от свобода, да бъдат канени да участват в Групата ?	Не. За да можете да поканите дете, то детето трябва да е информирано, че майка му е лишена от свобода от самата нея или друг грижещ се за него. При никакви обстоятелства фасилитаторът не трябва да информира детето за това.
Могат ли братя и сестри да участват в Групите за подкрепа?	Да, могат. Но трябва да се направи всичко възможно да бъдат записани в различни групи (ако това е възможно).
Коя е правилната реакция, ако фасилитаторът в Групата за подкрепа има съмнения или по някакъв начин бъде информиран, че детето е жертва на насилие и/или пренебрегване?	И двете задължения и възможните начини за реагиране са описани в Ръководството за професионалисти

Координатор на проекта

Институт по детско здраве

Департамент по психично здраве и социално благополучие
Център за изследване и превенция на насилие и изоставяне на деца (ICH-MHSW)
Гърция

Партньори

Университет Бабеж-Болиат-Клуж

Факултет по Социология и социална работа
Катедра по Социална работа
Румъния

Югозападен Университет „Неофит Рилски”, Благоевград
България

Европейска мрежа против насилие
Гърция

Външна оценка

SURT, Фондация за жени
Испания

ISBN: 978-960-98902-5-0

9 789609 890250